

**Kazimierz Ptak, Ewa
Ormianin-Sokół**

**Specyfika pracy resocjalizacyjnej w
zakładzie poprawczym dla dziewcząt**

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (16-17), 367-384

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Specyfika pracy resocjalizacyjnej w zakładzie poprawczym dla dziewcząt

Przestępczość dzieci i młodzieży i jej zjawiska urosły do rangi problemu społecznego wywołując społeczne niepokoje i wymagają zbiorowych interwencji.

W wymiarze etiologicznym pewna sfera tych zjawisk ma uwarunkowania obiektywne, ale ich spora część jest wynikiem egoistycznego potraktowania stworzonych możliwości ustrojowych, stwarzających dużą swobodę działania bez równoczesnego poczucia odpowiedzialności za własne czyny. Nieodpowiedzialne czyny są możliwe z powodu braku skutecznego systemu kontroli społecznej (ułomne prawo, słabość policji, wadliwe „systemy profilaktyczne” oraz instytucje resocjalizacyjne).

Wzrost przestępczości dzieci i młodzieży w ostatnim dziesięcioleciu w tym dziedziny jest bardzo znaczący. Przestępczość nieletnich dziewczyn wzrosła 10 - krotnie i stały się one sprawczyniami bardzo groźnych społecznych czynów przestępczych (zabójstwa, rozboje).

Zestawienie doprowadzonych do placówki wychowanek w latach 1999-2002 wykazuje, że w roku 2002 doprowadzono:

30 nieletnich w tym (10 m-cy)	7 zabójczyń 6 rozboje zuchwałe 3 rozboje 14 kradzieże, narkotyki
30 nieletnich w 2001 r	5 zabójczyń 5 rozboje zuchwałe 4 rozboje 16 kradzieże, narkotyki
24 nieletnie 2000 r	1 zabójczyni 6 rozboje zuchwałe 7 rozboje 10 kradzieże

Zestawienie wskazuje gwałtowny wzrost zabójstw, rozbojów zuchwałych.

Fakt ten spowodował, że społeczeństwo, pracownicy placówek zszokowani są kierowaniem do zakładu wychowanek o szczególnie okrutnych aktach przemocy popełnionych przez nieletnie. Najbardziej są niewytłumaczalne akty zabójstw połączone niejednokrotnie z okrucieństwem, przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu i własności.

Nieletnie dziewczyny mają znaczący udział w tych społecznie groźnych przestępstwach (15,5 % zabójstwa, 28,6% rozboje zuchwałe, 14 rozboje).

Przyczyny przestępczości chłopców i dziewczyn są bardzo zbieżne. Wśród przyczyn determinujących przestępczość nieletnich wymienia się środowiska rodzinne czyli rodzinę i szkołę. W uzasadnieniach tego poglądu podkreśla się fakt, że dom rodzinny, szkoła odpowiedzialne są za rozwój psychofizyczny i przystosowanie społeczno - moralne dzieci.

Wymienia się również:

- brak autorytetów
- wpływ środków audiowizualnych

Współczesna przestępczość jako najdotkliwsza forma patologii ma niemal wyłącznie charakter kryminalny i jest obliczona na materialne zyski sprawców. Często nieletnie dla zaspokojenia potrzeb materialnych dokonują w grupach czynów przestępczych, w których pełnią rolę przywódczyni. Systematycznie obniża się dolna granica wieku popełniania przestępstw (obecnie na poziomie 13 roku życia) związane jest z procesami przemian w sferze ekonomicznej, a zwłaszcza społecznej.

Nawiązując do stanowiska E. Durkheima wg, którego istnienie przestępczości jest normalne, natomiast jej gwałtowny wzrost jest czymś niebezpiecznym i groźnym. Ten nagły wzrost przestępczości a szczególnie u dziewczyn (1000% w ciągu 10 lat) budzi niepokoje i musi być poważnie traktowany. Przestępstwa dziewczyn dokonywane są przez nieletnie pochodzące ze środowisk o zróżnicowanym statusie społeczno-kulturowym. Udział młodzieży ze środowisk niepatologicznych jest szczególnie widoczna i szokująca w przypadku przestępczości gwałtowanej a więc przeciwko życiu i zdrowiu.

Środowisko rodzinne badanych dziewczyn w większości to środowisko patologiczne. Na 84 wychowanki 25 pochodzi z rodzin pełnych, 17 rozbitych, 42 to rodziny w których rodzice bądź rodzeństwo byli karani sądownie.

System resocjalizacyjny zakładu dla dziewczyn w strukturze organizacyjnej oraz pełnionych funkcji nie różni się od zakładów dla chłopców. Pełni te same funkcje, tj. funkcję opiekuńczą, wychowawczą, dydaktyczną i terapeutyczną. Funkcja opiekuńcza dotyczy zaspokojenia potrzeb pierwszego i wyższego rzędu. U dziewczyn opieka ta musi być wielostronna a roszczeniowy charakter nieletnich wymaga zwiększonych środków finansowych na ubiór, środki czystości, środki higieny osobistej, oraz specjalistyczną opiekę medyczną itp. Szczególną opieką otaczane są wychowanki w ciąży. Częstym problemem jest usamodzielnienie nieletniej wraz z dziec-

kiem po jego urodzeniu. Rodziny patologiczne nie wyrażają zgody na pobyt córki z dzieckiem w domu rodzinnym, również Sąd wydaje decyzje o pozostawieniu dziecka w Domu Małego Dziecka i powrocie nieletniej do placówki. Część dziewczyn jest związana uczuciowo z dzieckiem i ich rozdzielenie wywołuje załamanie psychiczne. W celu utrzymania więzi uczuciowej z dzieckiem organizujemy wyjazdy i spotkania matki z dzieckiem.

Funkcja wychowawczo-dydaktyczna sprowadzona jest do przysposobienia wychowanek do pełnienia ról społecznych, roli matki, gospodyni domowej, żony, pracownicy itp.

Wychowanki przebywające w placówce mogą uczęszczać do Szkoły Podstawowej, Gimnazjum, Szkoły Zawodowej oraz Liceum Zawodowego z przyuczeniem do zawodów kobiecych (gastronomia, dziewiarstwo, krawiectwo).

Brak profilizacji zakładów żeńskich zmusza nas do przyjęcia i organizowania zajęć dla wychowanek z upośledzeniem umysłowym, zaburzeniami osobowości sprawiającymi bardzo duże problemy wychowawcze. Poziom wiedzy szkolnej jest bardzo zróżnicowany w większości to wychowanki z bardzo dużymi lukami programowymi opóźnienia w nauce sięgają 2-3 a nawet 4 lat. Duża ilość uczennic po okresie adaptacyjnym zaczyna interesować się nauką szkolną. Szczególną uwagę wychowanki przywiązują do estetycznego prowadzenia zeszytów przedmiotowych oraz przyswajania wiedzy z przedmiotów humanistycznych.

Działania terapeutyczne interweniują w najgłębszą warstwę osobowości wychowanek i obejmują modyfikację zachowań. Istotną rolę odgrywa tutaj diagnoza dotycząca zaburzeń i dysfunkcji. Terapia zajęciowa obejmuje wszystkie wychowanki i dostosowana jest do możliwości psychofizycznych oraz ich zainteresowań.

U dziewczyn dużym zainteresowaniem cieszą się zajęcia z zakresu muzyki, tańca, plastyki oraz zajęcia sportowe. Wszystkie zajęcia organizowane poza zakładem a szczególnie te w których uczestniczą dzieci ze szkół masowych, przedszkoli, ośrodków wychowawczych wywołują u wychowanek dużo inicjatywy i zaangażowania.

W naszej placówce system resocjalizacyjny oparty jest w swojej strukturze organizacyjnej na organizacji szkoły z internatem w placówkach otwartych co pozwala na kierowanie się zasadami praktycznymi, tj. interwencji minimalnej, normalności. Zasady te pozwalają na stosowanie działań odbiegających od standardów ogólnie przyjętych np. brak krat, otwarte drzwi, kuchenki i jadalnie grupowe, przygotowywanie przez wychowanki śniadań i kolacji w grupach, możliwość samodzielnego przemieszczania się po terenie zakładu itp.

Istotną rolę w procesie wychowawczym u dziewcząt odgrywają prawa, obowiązki i ich przestrzeganie. Zainteresowania wychowanek kierowane są przede wszystkim w stronę praw, natomiast mniej zainteresowane są obowiązkami. Mają wyrobione własne kryteria sprawiedliwości dlatego polityka kar i nagród musi być

prowadzona w sposób bardzo obiektywny a uzasadnienia zastosowania kary wyczerpujące, szczególnie jeżeli dotyczy ona wychowanki z kregu szerszej grupy koleżeńskiej. Dziewczyny w sposób agresywny reagują na uwagi krytyczne dotyczące ich rodzin, bliskich i najbliższego otoczenia.

Duża ilość konfliktów w grupie ma podłoże, które wynika z pomówienia, nieprzemyślanych wypowiedzi, bądź zasłyszanych często nieprawdziwych informacji. Są wtedy kłótnie, krzyki i agresja słowna przeradza się w agresję fizyczną. Często konflikty te są długotrwałe a ich wygaszenie wymaga wielu zabiegów wychowawczych. Wychowanki przebywające w placówce są bardzo wyczerpane na punkcie utrzymywania kontaktów z rodziną, znajomymi, narzeczonymi. Zerwanie bądź przerwanie znajomości jest dla nich wielkim przeżyciem. Reagują wówczas niekontrolowanymi wybuchami gniewu, gwałtownymi reakcjami na banalne prowokacje.

W pracy z nieletnimi spotykamy się często z cyklicznymi zmianami nastroju dziewczyn, dlatego zauważyć można wiele pozytywnych stron np. większa skala przeżyć emocjonalnych, ułatwia empatię, czułość, wrażliwość, opiekuńczość.

Odmienność funkcjonowania dziewczyn i chłopców w warunkach zakładowych wyraża się przede wszystkim w różnicach odczuwania dolegliwości, odmiennym stosunkiem do podkultury i form zachowań agresywnych i autoagresywnych. Nieletnie stale odczuwają dolegliwości przebywania w placówce a stopień tych dolegliwości uzależniony jest od aktualnego stanu psychicznego i działania różnych bodźców zewnętrznych. Dziewczyny najdotkliwiej odczuwają rozłąkę z rodziną i bliskimi. Każdy kontakt z rodziną np. list, odwiedziny, przepustka, urlop staje się źródłem intensywnych (choć nie zawsze radosnych) doznań. Dolegliwością dla dziewczyn staje się również konieczność współżycia w zbiorowości tej samej płci, zbliżonym wiekiem, co wywołuje utratę poczucia własnej odrębności, wartości i anonimowości.

Zjawisko to wywołuje powstanie u nieletnich postaw egoistycznych i egocentrycznych.

U wychowanek istotną rolę odgrywa sfera prywatności, zaspokajanie potrzeby intymności i powiązanie ich z prawami i obowiązkami wychowanki. Istotnym problemem jest poczucie bezpieczeństwa. Niektóre wychowanki żyją w nieustannym niepokoju o teraźniejszość i przyszłość. Skutkiem tego niepokoju są napięcia, rozdrażnienia, podekscytowanie i poczucie niepewności. Formułowane tezy o nieumiejętności dziewczyn (kobiet) do współżycia w zbiorowości związane jest z małą stabilnością nastrojów psychicznych.

Istotną przeszkodą dla dziewczyn przebywających w placówce jest brak możliwości utrzymywania kontaktów heteroseksualnych. Potrzeba miłości i bliskości emocjonalnej z inną osobą powoduje, że dziewczyny często wchodzą w związki homoseksualne.

Praca z dziewczynami mimo wielu złożonych problemów wychowawczych ma również pozytywną stronę. Wychowanki po dłuższym pobycie w placówce potrafią okazywać wdzięczność za pomoc w rozwiązywaniu ich trudnych problemów. Duża liczba wychowanek po warunkowym zwolnieniu utrzymuje kontakt z kadrą, odwiedza placówkę, pisze listy.

Reasumując praca resocjalizacyjna w placówkach resocjalizacyjnych męskich i żeńskich ma wspólne zadania i cele. Jest jednak wiele problemów które wymagają innego traktowania, innych technik i metod oddziaływań wychowawczych. Fakt ten spowodowany jest innymi, rozbieżnymi ukierunkowaniami ze względu na psychologię różnic płci, między innymi różnice w stopniowaniu agresywności u kobiet, u mężczyzn, zmienność nastrojów, cechy umysłowe kobiet oraz wpływ czynników osobopoznawczych.

Mówiąc o specyfice pracy wychowawczej z dziewczętami musimy mieć na względzie psychologię różnic płciowych. Bowiem od samego początku funkcjonowania przedstawicieli obu płci, jako istot rozumnych, pojawiła się refleksja nad innością psychiki kobiety i mężczyzny, a kobieta wzbudzała żywe zainteresowanie odmiennością przeżywania świata i oceny zjawisk w nim zachodzących.

Przedstawione w tym referacie psychologiczne odmienności kobiet i mężczyzn oparte są na różnorodnych badaniach psychologicznych.

Z bogatego materiału wybrane zostały te treści, które wydają się mieć istotny związek z pracą wychowawczą prowadzoną z dziewczętami.

Różnice w stopniu agresywności u kobiet i u mężczyzn

Różnice w nasileniu agresywności u przedstawicieli obu płci należą chyba do najlepiej zbadanych zagadnień z zakresu psychologii różnic płciowych. Badania tego zagadnienia początkowo związane były ze studiami nad skłonnością do górowania /dominacji/ lub ulegania /submisji/. W obserwacjach nad zjawiskiem zajmowanych pozycji dominujących głównie w świecie zwierzęcym, ale i wśród dzieci, stwierdzono, iż dominowanie jest uzależnione od płci i na ogół zawsze w stadzie zdobywają je samce. Powyższy fakt stał się niejako dowodem na to, że płć żeńska „z natury rzeczy” stworzona jest do uległości, podczas gdy dominacja jest naturalnym prawem przedstawicieli rodzaju męskiego.

Dążenie do dominacji wiąże się z zachowaniami agresywnymi /zdobywanie pozycji przywódcy/, a zatem można stwierdzić, że kobiety są mniej agresywne od mężczyzn. Poziom agresywności jest uzależniony od ilości /stopnia stężenia/ we krwi męskiego hormonu testosteronu / im większe stężenie tym silniejsze zachowanie agresywne/. Innym źródłem większej agresywności u mężczyzn jest zdaniem wielu autorów, występowanie „męskiego chromosomu”, czyli chromosomu

Y. Jak bowiem wiadomo z genetyki, ostatnia, 23 para chromosomów różnicuje obie płcie. U kobiet jest układ XX, u mężczyzn zaś XY. O tym, że to właśnie chromosom Y stanowi u mężczyzn determinantę większego nasilenia agresji, wnioskuje się z faktu, że w przypadku aberracji w strukturze chromosomów, polegających na pojawieniu się dodatkowego chromosomu Y /czasami zaś nawet i dwu/, w zachowaniu się osobników, u których nieprawidłowość ta zaistniała, występuje nadmierne nasilenie agresji i impulsywności, stąd też ten dodatkowy chromosom Y nazywany bywa „chromosomem zbrodni”.

Pomiędzy agresją chłopców i dziewcząt istnieje różnica nie tylko w stopniu nasilenia, lecz także w typie zachowania agresywnego, a mianowicie: agresja chłopców posiada najczęściej postać agresji fizycznej, podczas gdy agresja u dziewcząt przybiera zwykle postać agresji werbalnej.

Większego nasilenia agresji u mężczyzn nie można wytłumaczyć tylko i wyłącznie występowaniem określonych czynników biologicznych. W przypadku człowieka wydaje się, że czynniki biologiczne mają o wiele mniejsze znaczenie niż tzw. trening agresywny, czyli uprzednie uczenie się zachowań tego typu.

W naszej kulturze w zdecydowany sposób różni się ów „trening agresywny” u przedstawicieli obu płci. Można wyróżnić ogólnie trzy płaszczyzny różnicujące reagowanie agresję na frustracje u mężczyzn i u kobiet:

1. przedstawiciele poszczególnych płci z różnym stopniem intensywności przeżywają frustrację /tj niepowodzenia/;
2. przedstawicielom obu płci przysługuje różne „prawo” wyładowywania agresji,
3. inne są kulturowe mechanizmy tłumienia agresji u przedstawicieli obu płci.

Pierwszą cechą różnicującą stopień agresji u mężczyzn i kobiet /czyli odmienności w reagowaniu na poszczególne rodzaje frustracji/ nietrudno zauważyć w życiu codziennym, z tym że zarówno kobiety jak i mężczyźni posiadają specyficzne „punkty wyczulenia” - to co dla mężczyzny jest błahostką, dla kobiety może być poważną sprawą i odwrotnie /np. mężczyźni o wiele silniej niż kobiety przeżywają pozbawienie ich przewodnictwa w grupie i możliwości wypowiedzenia swych myśli; dziewczęta bardziej niż chłopcy reagują na wszelkie przeszkody w utrudnianiu kontaktu z innymi ludźmi, co wynika z silniej odczuwanej przez kobiety potrzeby przynależności/.

Druga właściwość różnicująca agresywność przedstawicieli obu płci wyraża się w fakcie przyznawania mężczyźnie większych „praw” w wyładowywaniu agresji niż kobietom. Przy czym nie chodzi tylko o bierne przyznawanie „praw” do większej agresji przedstawicielom płci męskiej. Często bowiem większość rodziców w procesie wychowania chłopców wyraźnie zachęca ich do odpowiedzi na każdy atak ze strony kolegów, czego nie czyni natomiast w stosunku do dziewcząt.

Trzecia płaszczyzna, na której zasadzają się różnice w stopniu agresywności u kobiet i u mężczyzn, wyraża się w fakcie silniejszego tłumienia agresji u kobiet. Zachowanie agresywne jest zawsze potępiane przez społeczeństwo, ale agresja u kobiety jest oceniana bardziej surowo niż agresja u mężczyzny. Dobrze przystosowana społecznie kobieta wyczuwa więc, że posiada w otoczeniu mniejszy „margines tolerancji na agresję”, co przyczynia się z jednej strony do silniejszego tłumienia agresji, a z drugiej zaś strony do większego poczucia winy po wszelkich przejawach agresji.

Uwarunkowanie zmienności nastrojów psychicznych kobiety

Zmienność nastrojów psychicznych kobiety daje niejednokrotnie wyraz literaturą piękną, dowcipy i tzw. mądrości potoczne. Owa zmienność bywa nawet w wielu przypadkach nadmiernie uwydatniona. Często przypisuje się kobietom cechy, których w istocie nie posiadają.

Chociaż niejednokrotnie pomawianie kobiet o niemożliwości zachowania równowagi psychicznej i spokoju w wielu trudnych sytuacjach życiowych jest bezpodstawne, to jednak obserwując różnice zachowania się mężczyzn i kobiet nie sposób nie zauważyć ściślejszej zależności nastrojów psychicznych kobiety od różnych etapów cyklu rozrodczego.

Powiązania pomiędzy nasileniem się zmienności nastrojów psychicznych u kobiet a zachodzącymi w ich organizmach przemianami zauważyli już starożytni lekarze. Faktem bardzo znamionym jest np. to, że histerię aż do XVII w uważano za chorobę wyłącznie kobiecą, a za przyczynę zaburzeń histerycznych uznawano procesy zachodzące w macicy.

Czynione dawniej obserwacje większej skłonności kobiet do zmian nastrojów psychicznych zyskały potwierdzenie współczesnej wiedzy o powiązaniach zachodzących pomiędzy różnymi procesami fizjologicznymi w organizmie człowieka a jego zachowaniem. Różnice pomiędzy stopniem stabilności nastrojów psychicznych u kobiet i u mężczyzn wynikają z innego „zorientowania czynnościowego” podwzgórza, kierującego procesem wydzielania hormonów. U kobiet proces ten jest ściśle uzależniony od cyklu rozrodczego /jest więc cykliczny/, podczas gdy u mężczyzn proces wydzielania hormonów nie ulega cyklicznym zmianom.

U kobiet samopoczucie jest więc uzależnione w poważnej mierze przede wszystkim od różnych etapów cyklu miesięczkowego. Od momentu zainicjowania przez podwzgórze wydzielania estrogenu /czyli od początku cyklu/ do czasu, kiedy dojrzałe jajo przejdzie do macicy /czyli do okresu owulacji/, kobieta przeżywa nastroje pozytywne, jest pogodna, chętnie szuka towarzystwa; w miarę zbliżania się okresu

owulacji stopniowo wzrastają jej zainteresowania seksualne oraz ogólna aktywność społeczna. W tym okresie kobieta jest stosunkowo najbardziej zrównoważona psychicznie.

Szczytem aktywności kobiety bywa okres owulacji. W okresie tym kobieta przejawia najwięcej inwencji, potrafi dobrze panować nad sytuacją, przejawia dużą wnikliwość i bystrość obserwacji. W całym cyklu miesięczkowym owulacja jest więc okresem najbardziej pozytywnym z punktu widzenia samopoczucia i możliwości twórczych kobiety.

Po zakończeniu owulacji działanie zaczyna nowy hormon - progesteron. Badania dowodzą, że po zakończeniu owulacji, kiedy utrzymuje się we krwi stosunkowo wysokie stężenie progesteronu, kobiety odczuwają ogólne uspokojenie. Łatwo można u nich zaobserwować wtedy szczególne upodobanie do wygod, komfortu i elegancji.

W miarę zbliżania się menstruacji maleje stężenie hormonów płciowych we krwi kobiety, w związku z czym pojawia się w jej zachowaniu wzrost niepokoju i ogólnego rozdrażnienia.

Zmienność nastrojów osiąga szczyt w okresie bezpośrednio poprzedzającym pojawienie się menstruacji - fazę przedmenstruacyjną uważa się za najbardziej krytyczną dla zachowania kobiety. Kontakty społeczne z kobietami stają się wówczas utrudnione na skutek wzrostu drażliwości kobiet, ich płaczliwości, braku zdecydowania i małej tolerancji na niepowodzenia życiowe. Bywa, że ogromny wzrost napięcia nerwowego powoduje szukanie przez kobiety ulgi w nieobliczalnych czynach, od których trudno się powstrzymać - zgodnie z obszernymi badaniami statystycznymi na okres miesiączki lub na czas do tygodnia przedtem przypada 79 % - 84% wszystkich popełnionych przez kobiety czynów nieobliczalnych.

W okresie przedmenstruacyjnym do ogólnego rozdrażnienia kobiet oraz krańcowo zmiennych nastrojów dołącza się jeszcze zmniejszona odporność na różnego rodzaju choroby - dla kobiet ciężko chorujących okres ten ma być najgroźniejszy.

Stopień odczuwania nieprzyjemnych doznań w okresie przedmenstruacyjnym jest uzależniony nie tylko od uwarunkowań fizjologicznych ale również w niemałym stopniu od ogólnego stopnia społecznego przystosowania się kobiety. Jak to bowiem stwierdziła w ciekawych badaniach A. Rose, wśród młodych kobiet, które przeżywają różnego rodzaju zaburzenia psychofizjologiczne w czasie okresu przedmenstruacyjnego, zdecydowana większość wykazuje również wiele objawów nieprzystosowania społecznego. Przejawianie przez kobiety zmiany nastrojów psychicznych w różnych okresach cyklu miesięczkowego należy uznać w dużym stopniu za naturalny proces, nie zaś za wyraz zaburzeń psychicznych. Jeśli zaburzenia takie istnieją, zmienność nastrojów kobiety oraz nadmiernie wzrastająca w niektórych etapach cyklu miesięczkowego drażliwość stanowią często poważną przeszkodę w prawidłowym i harmonijnym uczestnictwie takiej kobiety w życiu społecznym.

cznym. Normalnie zaś, pomimo, że w niektórych okresach kobiecie trudniej współżyć ze środowiskiem społecznym, zmienność usposobienia nie stanowi większej przeszkody w pełnieniu szeregu ról społecznych.

Istnieje jeszcze jeden specyficzny dla kobiety stan, który może mieć wpływ na charakterystyczne zmiany w jej zachowaniu a mianowicie ciąża. Ciąża jest dla kobiety spełnieniem jawnych i ukrytych marzeń, które dają o sobie znać w zachowaniu się dziewczynki już od wczesnego dzieciństwa. A posiadanie dziecka dostarcza matce szeregu pozytywnych doznań w szczególności uśmierza u kobiet postawy lękowe. Kobiety w okresie ciąży cechuje na ogół spokój i zrównoważenie, pomimo że często przeżywają one silny lęk przed bólami porodowymi, a nawet przed ewentualną śmiercią przy porodzie. W wyniku tego lęku występuje niekiedy u kobiet postawa wrogości wobec mającego się narodzić dziecka i wynikająca z niej obawa, że dziecko to może nie być w przyszłości przez nie kochane. Stany te jednak nie trwają długo i ustępują normalnemu, pozytywnemu stosunkowi do mającego narodzić się dziecka.

Wielkie znaczenie dla samopoczucia kobiet ciężarnych ma siła związku emocjonalnego z ojcem poczętego dziecka. Im związek ten jest silniejszy, tym więcej satysfakcji psychicznych odczuwa kobieta. Mające narodzić się dziecko traktuje wtedy jako „ucieleśnienie” głębokiego uczuciowego związku z jego ojcem.

Bardzo ważną determinantą rodzaju samopoczucia kobiety brzemiennej jak to, czy ciąża jest pożądana. Wprawdzie przeciętna kobieta po urodzeniu dziecka, prawdopodobnie bez względu na to, czy było ono planowane czy też nie, darzy je miłością macierzyńską. Przed urodzeniem jednak tj. w okresie ciąży, przeżywa znacznie więcej negatywnych postaw w stosunku do dziecka.

Na zakończenie powyższych rozważań należałoby zastanowić się, czy omawiana zależność nastrojów psychicznych kobiety od różnych procesów biologicznych właściwych żeńskiemu organizmowi jest zjawiskiem korzystnym, czy też stanowi pewne upośledzenie kobiety w stosunku do mężczyzny, który nie podlega cyklom sekrecji hormonalnej. Należy jednocześnie podkreślić, że fakt uzależnienia nastrojów psychicznych kobiet od zmian biologicznych zachodzących w jej organizmie w związku z funkcjami rozrodczymi nie świadczy o tym, iż tylko kobiety cechuje zmienność usposobienia.

Taki sąd byłby błędny, gdyż nastroje mężczyzn są często tak zmienne jak kobiet. Wiele bowiem innych czynników warunkuje zmienność nastrojów psychicznych u mężczyzn i u kobiet. U kobiet jednak, obok całego zespołu czynników zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na zmiany usposobienia, występuje jeden dodatkowy czynnik tj. silne powiązanie stanów emocjonalnych z cyklami procesu rozrodczego. Analizując tę właściwość życia psychicznego kobiety należy mieć na względzie nie tylko wiele negatywnych cech zachowania kobiet, ale też pamiętać należy o wielu cechach pozytywnych tej właściwości. Przede wszystkim, dzięki

cyklicznym zmianom nastrojów kobieta ma większą niż mężczyzna możliwość wyrobienia w sobie umiejętności wczuwania się w psychikę innego człowieka /empatii/. Ponieważ skala doznań psychicznych kobiety jest mniej monotonna, jest ona w stanie „przyswoić sobie” większą liczbę punktów odniesienia, pozwalających jej na zharmonizowanie własnych nastrojów psychicznych z procesami psychicznymi innych osób.

Ze wspomnianą wyżej cechą kobiet / większą umiejętnością wczuwania się w psychikę innego człowieka / łączy się integralnie inna właściwość, a mianowicie lepsza intuicja społeczna. Kobieta w wyniku posiadania tej cechy potrafi właściwiej niż mężczyzna zachować się w wielu sytuacjach, posiada łatwo zauważalny dar „taktownego znalezienia się”.

Stwierdzić należy, że wiele kobiet, odczuwając cykliczność zmian swoich nastrojów, świadomie pracuje nad ich opanowaniem. Kobiety te osiągają dużą kontrolę wewnętrzną. Potrafią w sposób najbardziej pełny wykorzystać pozytywne cechy właściwości psychicznych swojej płci i uniknąć tych, które są negatywne.

Cechy umysłowe kobiet

Różnice w sposobie myślenia kobiet i mężczyzn są bodaj najstarszą i najbardziej sporną kwestią interesującą psychologię różnic płciowych.

Żadne badania nie udowodniły niższej inteligencji kobiet, ale żadne też nie udowodniły ich wyższej inteligencji.

Badania zdają się jednak wykazywać, że płeć wpływa na różną kompozycję i stopień nasilenia poszczególnych składników inteligencji. I tak w zakresie uzdolnień muzycznych kobiety częściej odznaczają się talentami wirtuozowskimi niż kompozytorskimi, można więc mówić, że płeć żeńska sprzyja bardziej muzycznemu talentowi odtwórczemu niż twórczemu. Ale już w sztukach plastycznych takich prawidłowości nie stwierdzono. Wydaje się, że wśród mężczyzn występują częściej zdolności matematyczne i konstrukcyjne - techniczne. Ale już w uzdolnieniach literackich tej różnicy płci się nie dostrzega. Psychotechnicy wykazali większą zdolność kobiet do nader precyzyjnych manipulacji, jak też do wykonywania prac wymagających systematyczności i cierpliwości, stąd też np. w fabrykach montujących radioodbiorniki lub wytwarzających mikroelementy elektroniczne przewagę pracowników stanowią kobiety, gdyż na tych stanowiskach pracy są po prostu lepsze od mężczyzn.

Zagadnieniem różnic w sposobie myślenia kobiet i mężczyzn interesowało się i nadal interesuje wielu psychologów zajmujących się badaniem cech umysłowych (wśród nich jeden z najbardziej kompetentnych autorów pod tym względem - Dawid Wechsler). Wyniki badań wskazują, że mężczyzna nie tylko zachowuje

się inaczej niż kobieta, lecz także myśli inaczej. Zanim jednak przejdziemy do istoty sprawy warto wspomnieć o różnicach w odbiorze wrażeń zmysłowych u przedstawicieli poszczególnych płci, otóż kobiety są bardziej wrażliwe na bodźce słuchowe, mężczyźni zaś na bodźce wzrokowe. Różnice te mają podstawowe znaczenie w sposobie przyswajania sobie nowych wiadomości (u kobiet bardziej rozwinięta jest pamięć słuchowa, u mężczyzn wzrokowa) i w rozwoju tzw. zdolności specjalnych. Dziewczęta, w związku z wykazywaną większą wrażliwością bodźców słuchowych, szybciej uczą się mówić i przez cały czas wykonują ważny stopień tzw. inteligencji werbalnej. Chłopcy o wiele szybciej uczą się orientacji przestrzennej i przez cały czas wykazują lepszą niż dziewczęta umiejętność rysunku, szczególnie rysunku perspektywicznego. Istnieje pewne przypuszczenie, że zdolności orientacji wzrokowo - przestrzennej są dziedziczne jako cecha związana z płcią. Badania prowadzone przez R. E. Staffarda dowodzą, że zdolności w orientacji wzrokowo - przestrzennej są cechą recesywną przenoszoną przez chromosom X - związany z płcią gen recesywny może ujawnić się u kobiety tylko wówczas, jeśli wystąpi w obydwu chromosomach, ale może uzewnętrznić się w każdym mężczyźnie, ponieważ nie posiada on drugiego chromosomu X, który cechę tą mógłby stłumić. Jakkolwiek cecha ta występuje u przedstawicieli obu płci, to jednak ma ona tendencję występowania bardziej wyrażenie u mężczyzn niż u kobiet.

Dowodem na to, że orientacja wzrokowo - przestrzenna jest związana z występowaniem odpowiedniego stężenia hormonów męskich we krwi, może być fakt, że w przypadku zaburzeń hormonalnych, w czasie których następuje feminizacja mężczyzn (np. w kwashiorko - tropikalnej chorobie z niedoboru białka), następuje również wyraźne zmniejszenie u tych osobników stopnia nasilenia owej cechy.

Istnieje również poważne przypuszczenie, że u przedstawicieli poszczególnych płci różnie funkcjonują poszczególne półkule mózgu, a mianowicie u kobiet bardziej aktywna jest lewa półkula zawierająca ośrodki słuchu, podczas gdy u mężczyzn prawa, w której zlokalizowana jest większość centrów orientacji wzrokowo - przestrzennej. Badania neurologiczne wskazują, że istnieją także różnice w budowie podwzgórza u przedstawicieli poszczególnych płci, a mianowicie u płci żeńskiej ma być bardziej rozwinięta tzw. płaszczyzna preoptyczna podwzgórza, co właśnie m.in. ma warunkować różnice w funkcjonowaniu niektórych receptorów. Najwięcej danych na temat właściwości umysłowych kobiet i mężczyzn dostarczają badania przy użyciu testu inteligencji. Badania te nie wykazują, aby przedstawiciele poszczególnych płci różnili się pomiędzy sobą stopniem inteligencji ogólnej. Stwierdzono natomiast, że kobiety w porównaniu z mężczyznami są bardziej „przeciętne”. Owa „przeciętność” polega na tym, że wśród kobiet jest o wiele mniej jednostek o inteligencji poniżej przeciętnej, jest także mniej przedstawicieli o bardzo wysokiej inteligencji. Więcej bowiem spotyka się w życiu mężczyzn kryminalistów, chorych psychicznie, niedorozwiniętych, itp., lecz także większych geniu-

szów.

Do bardziej szczegółowych różnic pomiędzy typem inteligencji u kobiet i mężczyzn należy wspomniana wyżej inteligencja werbalna. Wielu autorów uważa jednak, że różnice pomiędzy stopniem rozwoju inteligencji werbalnej u przedstawicieli poszczególnych płci najbardziej są widoczne we wcześniejszych fazach życia. W późniejszym wieku różnice te stopniowo zmniejszają się, niemniej jednak kobiety przez całe życie przewyższają mężczyzn pod względem inteligencji werbalnej.

Wielu autorów stwierdziło, ponadto, że testy mierzące inteligencję werbalną nie tylko ukazują wyższość kobiet pod względem tej cechy, lecz mogą również służyć u dziewcząt do prognozowania ich dalszego rozwoju. To znaczy każda dziewczynka wykazująca szybki rozwój języka w pierwszych latach będzie rozwijała się dobrze pod względem intelektualnym również i w późniejszym wieku. U chłopców z wczesnego rozwoju języka nie da się tak dokładnie jak u dziewcząt, określić późniejszego rozwoju umysłowego. Obok wyższej inteligencji werbalnej, przedstawicielki rodzaju żeńskiego posiadają lepszą niż mężczyźni pamięć mechaniczną. Szybciej więc uczą się bezsensownych sylab, lepiej zapamiętują cyfry.

Interesujące jest reprezentowane przez niektórych autorów spojrzenie na najczęstsze wady myślenia u kobiet i mężczyzn. Otóż można bardzo wyraźnie odróżnić niedojrzałość umysłu kobiety od niedojrzałości umysłu mężczyzny. Nie wyrobiona intelektualnie kobieta nie potrafi tworzyć pod względem logicznym uogólnień, mężczyzna zaś o podobnie niskim stopniu rozwoju intelektualnego tworzy uogólnienia zbyt szybko i nie „chwytą” (wskutek braku wiedzy o faktach) istoty zagadnienia, opierając swą generalizację na obserwacjach nieistotnych, w wyniku czego tworzy syntezę w większości przypadków wielce naiwne.

Kolejnym z punktów ukazujących specyficzne cechy umysłowe przedstawicieli poszczególnych płci jest analiza zainteresowań kobiet i mężczyzn. Z analizy tej wynika, że kobiety koncentrują się bardziej na sprawach konkretnych, związanych bezpośrednio z życiem codziennym, mężczyźni zaś interesują się zagadnieniami bardziej ogólnymi.

W literaturze psychologicznej spotyka się bardzo rozbieżne poglądy na temat różnicy w stopniu ciekawości występującej u dziewcząt i chłopców. Za wskaźnik stopnia ciekawości służy tzw. zachowanie eksploracyjne, polegające na manipulowaniu poszczególnymi przedmiotami w celu ich dokładnego poznania. Otóż większość autorów utrzymuje, że chłopcy są bardziej ciekawi niż dziewczynki. Ponadto chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta przejawiają ciekawość twórczą. Zachowanie twórcze polega na kombinowaniu nowego układu z części pochodzących z rozebranej zabawki, tworzeniu przy użyciu nowej zabawki czy nowego przedmiotu różnych sytuacji itp. Zachowanie eksploracyjne nietwórcze polega na przyglądaniu się nowym przedmiotom oraz zabawkom i ewentualnie na rozbiera-

niu ich. Różnice płciowe w zachowaniach twórczych u małych dzieci (2-5 lat) interpretowane są w ten sposób, że dziewczynki są nie tyle mniej twórcze „z natury” co ich mniejszy stopień twórczości w stosunku do nowych zabawek i innych przedmiotów wypływa z tego, iż posiadając większy zasób słów oraz lepszą od chłopców umiejętność posługiwania się językiem, więcej pytają o właściwości danego przedmiotu, mniej zaś nastawiają się na jego manipulacyjne poznanie.

Badania prowadzone na dzieciach 8 - 10 letnich rzuciły nowe światło na sprawę przyczyn braku postaw twórczych w zabawach chłopców i dziewczyn. Jak bowiem stwierdzono u chłopców brak twórczych elementów w poznawaniu nowych przedmiotów wypływa z ogólnej bierności i apatii, podczas gdy u dziewcząt wynika z przyczyn bardziej złożonych, na ogół bowiem bywa spowodowany różnymi zaburzeniami osobowości, skrytością, lękliwością. Dziewczeta są bardziej niż chłopcy skłonne do zahamowań w rozwoju postawy twórczej w przypadku przeżywania różnych napięć emocjonalnych.

Pogląd ten znalazł potwierdzenie w bardzo szerokich badaniach nad studentami, prowadzonych przez K. L. Alexandera i B. K. Ecklanda. Autorzy ci stwierdzili m.in., że wszelkie zaburzenia w życiu najbliższego otoczenia (powodujące w efekcie szereg napięć emocjonalnych) bardziej niekorzystnie odbijają się na niepowodzeniach w studiach u kobiet niż u mężczyzn.

Istnieje jeszcze inna ciekawa teoria tłumacząca mniejsze osiągnięcia w zakresie myślenia twórczego (szczególnie abstrakcyjnego u kobiet). Mianowicie B. Litte uważa, że mężczyźni wykazują więcej twórczego myślenia w stosunku do problemów związanych z określonym przedmiotem lub z jego wyobrażeniem, tj. z pewnym abstraktem, podczas gdy kobiety są bardziej wnikliwe w analizowaniu sytuacji wynikających ze stosunków interpersonalnych. Mężczyźni i chłopcy są więc w swym myśleniu nastawieni na obiekt, podczas gdy kobiety i dziewczeta są „zorientowane na osobę”.

Na zakończenie rozważań nad cechami inteligencji u kobiet i mężczyzn warto również wspomnieć o wpływie cyklu miesięczkowego na życie psychiczne kobiety, a tym samym na jej możliwość pewnego wykorzystania swych potencjałów intelektualnych. Cykl ten wpływa bardzo silnie nie tylko na zmiany nastrojów psychicznych kobiety, lecz także na wydatne różnice w umiejętności koncentracji uwagi, spostrzegawczości i w ogóle na poziom wnikliwości myślenia. Najmniej korzystny dla aktywności umysłowej dziewcząt i kobiet bywa okres przedmestracyjny, najkorzystniejszy zaś początek drugiego tygodnia od zakończenia ostatniego cyklu.

Omawiane do tej pory różnice w cechach myślenia i typach inteligencji nie egzystują w psychice poszczególnych płci jako „byty samoistne”, lecz wpływają na tworzenie specyficznej struktury ocen, sądów i wartościowania, czyli tego co w psychologii nazywa się postawą.

Badania nad różnicami postaw u kobiet i u mężczyzn wskazują, że wśród kobiet najczęściej reprezentowany jest typ estety i społecznika, natomiast wśród mężczyzn - teoretyka, polityka i ekonomisty. Mężczyźni - będąc „zorientowani na obiekt” - więcej inwencji wykazują w rozwiązywaniu konkretnych bądź abstrakcyjnych sytuacji związanych z poszczególnymi przedmiotami, kobiety natomiast - „zorientowane na osobę” - bywają bardziej pomysłowe w sytuacjach interakcji społecznych.

Powyższe cechy „myślenia kobiecego” zdają się być szeroko rozpowszechnione właściwością postaw kobiet.

Wiele poglądów psychologicznych podkreśla zainteresowanie kobiet innymi osobami, jako podstawową właściwość postaw „typowo kobiecych”.

Owo większe „zorientowanie na osobę” wpływa u dziewcząt na szybsze dojrzewanie społeczne, jak również na to, że kobiety są lepszymi i wnikliwymi obserwatorami psychiki innego człowieka.

„Zorientowanie na osobę” przejawiane w zachowaniu się dziewcząt, wyraża się również w szybszym i częstym wchodzeniu w interakcje społeczne o charakterze współpracy, czyli przejawiania tzw. zachowania kooperacyjnego, które, jak wiadomo z psychologii rozwojowej i wychowawczej, jest ważnym wskaźnikiem stopnia rozwoju społecznego dziecka.

Wpływ płci na odmiennosc nastawień kobiet i mężczyzn do różnych zjawisk i dziedzin życia decyduje o tym, że kobiety i mężczyźni inaczej oceniają przyszłego kandydata na męża i żonę. Kobiety oczekują od męża przede wszystkim wierności (54,7%), zaradności życiowej (53%), inteligencji (51,2%), poczucia humoru (25,4%) i opiekuńczości (19,3%). Mężczyźni oczekują od żon wierności (63,6%), inteligencji (39,2%), zaradności życiowej (35,9%), gospodarności (34,2%) i urody (24%).

Różnice między płciami polegają w tym zestawieniu nie tylko na tym, że inne jest uszeregowanie poszczególnych oczekiwań, ale, że niektórych (np. opiekuńczości) brak u mężczyzn, podczas gdy kobiety nie wymagają od mężczyzn urody. Różny jest też stopień powszechności tego samego oczekiwania z wyjątkiem wierności, który bywa wysuwany przez większą liczbę mężczyzn niż kobiet na plan pierwszy, wszystkie inne oczekiwania i wymagania częściej bywają formułowane przez kobiety niż mężczyźni. Można by stąd wnosić, że samo małżeństwo wydaje się kobietom, życiowo biorąc, sprawą ważniejszą niż mężczyznom. Wydaje się również, że badania upoważniają do wysnucia wniosku, iż mężczyźni widzą w małżeństwie głównie sposób na racjonalną organizację życia, podczas gdy kobiety przede wszystkim sposób na stworzenie niezbędnego dla ich szczęścia modelu współżycia. Mężczyźni widzą w małżeństwie przystań, do której wracają odpocząć i odprężyć się po życiu, którego główna akcja rozgrywa się poza domem. Kobiety częściej widzą główną część swojego życia w domu, który opuszczają dla

wykonania zadań zawodowych i społecznych.

Badania dotyczące różnicy w postawach społecznych kobiet i mężczyzn (E. M. Bennet i L. R. Cohen) dowodzą również, że kobiety i mężczyźni inaczej reagują na kary i nagrody, a mianowicie mężczyźni uważają je za rezultat własnego postępowania, podczas gdy kobiety za wynik przyjaźni i miłości lub złośliwości otoczenia społecznego. Mężczyźni w wyniku tego nastawiają się bardziej na zdobycie prestiżu, podczas gdy kobietom zależy na zyskaniu miłości i przyjaźni. W konkluzji można by rzec, że mężczyźni posiadają cechy myślenia bardziej przydatne w sytuacjach zagrożenia podczas gdy kobiety w czasie spokoju, w miłości, w koleżeństwie.

Na zakończenie prezentowanych rozważań należy podkreślić, że wykazanych w nich różnic dotyczących cech umysłowych kobiet i mężczyzn nie należy uważać za coś w rodzaju ściśle wyznaczonej normy zachowania się.

Wszystkie bowiem różnice mają charakter statystyczny, tzn. że większość kobiet czy mężczyzn posiada je w większym stopniu rozwinięte w porównaniu z większością przedstawicieli płci przeciwnej, co wcale nie znaczy, że np. nie ma mężczyzn bardziej od kobiet wrażliwych słuchowo, czy np. kobiet bardziej wyczulonych wzrokowo, itp.

Wpływ czynników osobowościowych na wykołajenie obyczajowo-przestępcze nieletnich dziewcząt

W zestawieniach statystycznych ostatnich lat coraz wyraźniej zaznacza się udział dziewcząt w kategorii czynów przestępczych popełnionych przez nieletnich. Nieletnie stają się sprawcami bestialskich czynów, niewiele ustępując chłopcom pod względem okrucieństwa i wymyślności działań. Niekiedy postępujący proces wykołajenia, którego ostatnią fazą jest popełnianie czynów przestępczych, przybiera postać kumulatywnych zaburzeń o charakterze obyczajowym i przestępczym. Bardzo często te dwie formy deprawacji splatają się ze sobą, wzajemnie się warunkując.

Przejawem deprawacji obyczajowej jest rozwyrderzenie seksualne i uprawianie prostytucji. Zachowania te należy uznać za skrajne przejawy obyczajowego wykołajenia. Postępujący proces deprawacji obyczajowo - przestępczej (bezpośrednio lub pośrednio ze sobą powiązanej i wzajemnie się stymulującej) warunkowany jest zaburzeniami osobowości oraz splotem niekorzystnych czynników występujących w sytuacji życiowej nieletnich dziewcząt, tworzących całokształt sytuacji wychowawczej.

Chcąc poznać czynniki wpływające na wykołajenie obyczajowo - przestępcze nieletnich dziewcząt przeprowadzono badania, którym poddano 35 wychowanek

Zakładu Poprawczego w Koronowie w wieku 14, 15, 16, 17 i 19 lat umieszczonych w placówce ze względu na znaczny stopień demoralizacji i w związku z popełnionymi czynami przestępczymi - kradzież (45%), kradzież z włamaniem (35%), rozbój (8,5%), zabójstwo (5,7 %) i pobicie (5,8% badanych). Wszystkie badane wykazywały ponadto wysoki poziom deprawacji obyczajowej, na co wskazuje potwierdzony fakt uprawiania przez nieletnie prostytucji.

Przeprowadzając badania dotyczące zmiennych osobowościowych a procesy wykołejenia nieletnich dziewcząt przebywających w zakładzie poprawczym uwzględniło dwa aspekty: poziom agresywności oraz ekstrawersję - introwersję, które to cechy ukierunkowują działania jednostek. Uzyskane wyniki budzą uzasadniony niepokój. Wszystkie badane dziewczęta charakteryzuje wysoki (57,2%) lub bardzo wysoki (42,8%) ogólny poziom agresywności. W obrazie zachowań agresywnych najwyższe wskaźniki obserwuje się w zakresie agresji słownej (85,7%) ujawniającej się w postaci skłonności do wszczynania kłótni, sprzeczek, stosowania groźb i wyzisk.

Badane nieletnie przejawiają także skłonność do manifestowania agresywności fizycznej (72,9%) w postaci zachowań nacechowanych przemocą, preferowaniu metod słownego rozwiązywania konfliktów, udziału w bójkach i pobiciach. Natomiast 91,4% nieletnich w różnych sytuacjach stosuje agresję pośrednią czyli unikanie bezpośredniego ataku na określone osoby a stosowanie działań, które szkodzą jej w sposób pośredni (złośliwe plotki, pomówienia, żarty). Niektóre z badanych rozładowywały emocje działaniami nieukierunkowanymi np. tupaniem, krzykiem, niszczeniem sprzętu, rzucaniem przedmiotami. Manifestowaną skłonność do agresji dopełnia skala irytacji oznaczająca gotowość do przejawiania negatywnych uczuć w wyniku najdrobniejszego rozdrażnienia. Spośród badanych aż 91,4% cechuje porywczność, szorstkość i grubiaństwo.

Komponentem agresywności jest także poczucie wrogości ujawniające się w postaci negatywizmu, podejrzliwości i urazy. Najwięcej dziewcząt przejawia skłonność do urazy (91,4%) uzewnętrzniającej się w postaci uczucia rozgoryczenia i gniewu wobec rzeczywistych bądź wymagowanych krzywd. Natomiast zachowanie 77,1% nieletnich cechuje podejrzliwość wyrażająca się w rzutowaniu wrogości na otoczenie i nieracjonalnej nieufności. Stosunkowo najmniej nasilony jest negatywizm (27,5%), dla którego symptomatyczne są zachowania ukierunkowane przeciwko autorytetom i władzy.

Odrębnego potraktowania wymagają wyniki uzyskane w zakresie skali poczucia winy - sugerują one niestety, że badane dziewczęta uświadamiają sobie w pełni, iż są złe, agresywne, butne i swym działaniem i zachowaniem czynią złó innym. Głęboki niepokój wzbudza fakt, że nie odczuwają one z tego powodu wyrzutów sumienia uważając, że działania takie są dla nich przepustką na dalsze życie, umożliwiają im przetrwanie w środowisku, w którym się znalazły.

Analizy profilu osobowościowego badanych dziewcząt dokonano odwołując się do nasilenia poszczególnych cech pogrupowanych w 4 skale: psychotyzmu, ekstrawersji, neurotyzmu i kłamstwa (do badań wykorzystano EPQ-R w adaptacji P. Brzozowskiego i R. Drwala). Wyniki badania wskazują jednoznacznie, że wymienione cechy nie różnicują zasadniczo badanych zbiorowości (zbiorowość podstawowa i zbiorowość kontrolna), nie można więc wnioskować, iż któraś z cech szczególnie predysponuje lub stymuluje proces wykołajenia obyczajowo - przestępczego. Zaskakujący natomiast wydaje się taki fakt - cechą najbardziej różnicującą obie zbiorowości jest poziom psychotyzmu, ale aż 71,4% dziewcząt ze zbiorowości kontrolnej ujawniło cechy psychotyzmu, czyli defektu osobowości, który przejawia się stopieniem wrażliwości emocjonalnej, obniżeniem reaktywności na kary i nagrody o charakterze społecznym oraz trudnościami w zakresie współżycia z innymi ludźmi, co w rezultacie prowadzi do zachowań antyspołecznych. Różnica między badanymi zbiorowościami w zakresie nasilenia tej cechy wynosi 29,5% (na korzyść nieletnich przestępczyń). Czynnikiem dodatkowo podkreślającym tę różnicę jest to, że poziom psychotyzmu mieszczący się w granicach normy ujawnia 14,2% badanych i to wyłącznie nieletnich przestępczyń.

Mając na uwadze wyniki badań przeprowadzonych w ZP w Koronowie, a w szczególności stwierdzony związek wykołajenia obyczajowo - przestępczego nieletnich dziewcząt z poziomem agresywności, przeanalizowano wyniki badań, jakim poddane zostały dziewczęta przebywające w naszej placówce (w schronisku dla nieletnich, a następnie w zakładzie poprawczym), w wieku 14-17 lat. Badania przeprowadzono „inwentarzem psychologicznym syndromem agresji”. Przeanalizowano wyniki 30 -tu losowo wybranych wychowanków. Okazało się, że 66,6 % zbadanych dziewcząt ujawnia bardzo wysoki (40 %) lub wysoki (26,6 %) poziom agresji ogólnej. 60 % spośród wybranych nieletnich nie kontroluje przejawów własnej agresji, nie panuje nad impulsami agresywnymi, nie hamuje własnej wrogiej aktywności, jest wybuchowa i doprowadza do spieć z ludźmi, z którymi się styka (niski - 40% , bardzo wysoki - 20 % wyniki w skali kontroli zaburzeń agresywnych). Ponadto 53,3 % dziewcząt przejawia skłonność do działań odwetowych - potrafi mścić się, przygotowywać i realizować zamierzoną zemstę, rewanżować się za doznane lub urojone krzywdy; działanie agresywne określają jako konieczne reakcje na zachowania innych (33,3 % - bardzo wysoki wynik w skali 0, 20 % - wynik wysoki).

Istotne wydaje się, że zdecydowana większość dziewcząt ujawnia skłonność do samoagresji - 86,7 % badanych uzyskało bardzo wysoki (66,7 %) lub wysoki (20 %) wynik w skali samoagresji emocjonalnej, co świadczy o tendencjach do wydawania nieprzychylnych opinii o sobie, negatywnej samooceny, wyolbrzymiania swoich braków i niedostatków, o skłonności do samoponizania i do myśli samobójczych; 80 % badanych uzyskało bardzo wysoki (60 %) lub wysoki (20%) wynik w skali

samoagresji fizycznej, co wskazywałoby na tendencje do kierowania agresji na siebie, zadawania sobie bólu fizycznego, dokonywania samookaleczeń, a nawet do podejmowania prób samobójczych. Istotną część nieletnich dziewcząt, których badania przeanalizowano, bo aż 75,4 % wykazuje bardzo wysoki (26,7%) i wysoki (46,7 %) poziom agresji przemieszczonej - bezpośredni atak na osobę zamienia się w atakowanie przedmiotów martwych (trzaskanie drzwiami, uderzanie pięścią w stół, rzucanie przedmiotami, niszczenie różnych przedmiotów, itp.).

Znaczna część naszych wychowanek, a mianowicie 60 % (wynik bardzo wysoki - 40 %, wysoki - 20%) przejawia silne tendencje do podejmowania działań o charakterze przemocy fizycznej, do bezpośredniego atakowania osoby, której agresja dotyczy - bicia, kopania, szczypania, poszturchiwania, uderzania różnymi przedmiotami, itp.

46,7 % dziewcząt, których badania przeanalizowano, ujawnia agresję słowną - zrzęczenie, krzyki, wrzaski, kłótnie, publiczne robienie wymówek; natomiast 40 % - agresję pośrednią - ośmieszanie, plotkowanie, skarżenie, fałszywe obwinianie, wyśmiewanie poglądów i przekonań, donoszenie, a wszystko to czynione jest pod nieobecność osoby, wobec której agresja jest skierowana.